

Fecr Yayınları: 400

DİN-SİYASET İLİŞKİSİ 1
ASR-I SAADET DÖNEMİ

Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN
(Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 13178)

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR MATBAACILIK
BASIM YAYIN DAĞITIM SAN. TİC. A. Ş.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 46821)

1. Baskı: Aralık 2020

ISBN
978-625-7879-41-5 (1.Cilt)
978-625-7879-40-8 (Takım)

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DİN-SİYASET İLİŞKİSİ
1
ASR-I SAADET DÖNEMİ

Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN

Ankara 2020

ithaf

*Hilkatten kıyamete tüm şehitleri
saygıyla selamlıyor, onlara dua,
şükran ve minnetlerimi arz ediyorum.
Bu çalışmamı, onların, Yüce Rabbimizin
hoşnutluğuna erişerek cennet kefenleri içinde
yücelikler Kut'una mazhar olmuş seçkin ve
pak ruhlarına ithaf ediyorum.*

Prof. Dr. Şefaettin Severcan

Ekim 1956'da Kayseri'de doğdu. Kayseri İmam Hatip Lisesi ve Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1992'de İslam Tarihi ve Medeniyeti alanında Doktor; 1996'da Doçent; 2001'de de Profesör oldu. Ekim 1997'de dekan yardımcılığıyla başlayan idari hayatı, 2009 Ekim ayına kadar devam etti. 2002-2004 yılları arasında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nde Tarih-Felsefe Fakültesi dekanlığı yaptı. 2004-2005'de aynı üniversitede Türkiye tarafını temsilen rektörlük görevine atandı. 2006 - 2009 yılları arasında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığı ve Erciyes Üniversitesi Soruşturma Üst Kurul Başkanlığı görevlerinde bulundu.

1993'de burslu olarak İngiltere'de, Leeds Metropolitan ve Birmingham Üniversitesi, School of Oriental and African Studies, British Library ve Oriental and India Office Collections Requisitions kütüphanelerinde alanıyla ilgili çalışmalar yaptı. Din müşavirlerinin ve üniversitelerin davetleriyle Paris, Köln, Stuttgart, Amsterdam ve Zagreb başta olmak üzere pek çok Avrupa şehrinde; Astana, Almatı, Çimkent, Türkistan, Bişkek, Oş ve Taşkent gibi gönül coğrafyamızın şehirlerinde lisansüstü ders ve konferanslar verdi.

Onbeşin üzerinde kitap, yirminin üzerinde kitap bölümü, pek çok ilmî makale, bir o kadar uluslararası ve ulusal tebliği yayımlanmıştır. Kitaplarından beş tanesi Kazak Türkçesine çevrilmiş, makalelerinden bazıları da İngilizce ve Kazakça yayımlanmıştır.

Evli ve iki çocuk babası olan Şefaettin Severcan, hâlen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliğine devam etmektedir.

e-posta: severcan56@hotmail.com

severcan@erciyes.edu.tr

Yayımlanmış Kitapları

1. *Keşfi'nin Selimnâmesi*, Can Ofset Yayınları, Kayseri 1995.
2. *Necmeddîn-i Dâye'nin Siyasetnâmesi*, E.Ü. Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Kayseri 1995.
3. *Kemalpaşazâde Tevârih-i Âli Osman X. Defter*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.
4. A.D. Alderson, *Osmanlı Hanedanı'nın Yapısı*, çev. Şefaettin Severcan, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
5. *Süleymannâmeler ve Sinan Çavuş'un Süleymannâmesi*, Kayseri 2001.
6. *Peygamberlik Anlayışları ve Hz. Muhammed*, (Kazak ve Türkiye Türkçesiyle), trc. Ercan Kalmahan, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Türkistan 2005.
7. *Osmanlı Devleti Siyasi Tarihi*, (Kazak ve Türkiye Türkçesiyle), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Türkistan 2005.
8. *Türkistan Tebliğlerinden Seçmeler*, (Kazak ve Türkiye Türkçesiyle), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Türkistan 2005.
9. *Gençlere İslam Dini*, (Kazak ve Türkiye Türkçesiyle), trc. Kasımhan Devrenkulov, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Türkistan 2005.
10. *Necmeddîn Dâye, Hüküm Sahiplerinin İzleyecekleri Yol*, Haz. Şefaettin Severcan, Büyüyen Ay Yayınevi, İstanbul 2017.
11. *Hız. Muhammed ve Kurtuluş Çağrısı*, Fecr Yayınları, Ankara 2019.
12. *Hız. Muhammed İslam Daveti Mekke*, Fecr Yayınları, Ankara 2019.
13. *Hız. Muhammed Davetten Devlete Medine*, Fecr Yayınları, Ankara 2019.
14. *Hız. Muhammed Devletten Medeniyete*, Fecr Yayınları, Ankara 2019.
15. *Din-Siyaset İlişkisi -I- Asr-ı Saadet Dönemi*, Fecr Yayınları, Ankara 2020.
16. *Fetihnâmeler Osmanlı'da Zaferin Muhteşem Belgeleri*, Fecr Yayınları, Ankara 2020.

ÖN SÖZ

Dinin devlet ve siyasetle veya devlet ve siyasetin dinle olan bağı, insanlığın yönetime ihtiyaç duyduğu dönemle birlikte başlayan en kadim konulardan biri olagelmıştır. Dinin devlet ve siyasetle veya devlet ve siyasetin dinle olan bağının temelinde, Allah-evren/dünya-insan dolayısıyla din-dünya-insan anlayışları ve bunların birbirleriyle olan bağları vardır. Dolayısıyla bu anlayışların tarihî süreçleri, din-devlet-siyaset bağlarının veya bağımsızlıklarının da şekillenme ve tanımlanma süreçleridir. Başlangıçta din, hem devlet hem millet hem de hayat yani dünyadır. Allah ise bütün bunları yaratan, insana lütfe-den ve lütfu ile de imtihan edendir. En sonunda, her şey yani insan-hayat ve evren O'na dönecektir. Sonrasında bu anlayış değişmiştir. Şu soru ve cevabı, bu değişikliği iyi anlatır: Tanrı, Aristo'nun ilahı gibi, dünyayı yaratmamış ve dünyaya müdahale etmeyen, ceza ve ödül vermeyen bir ilah mı yoksa Fârâbî'nin Allah'ı gibi, dünyayı yaratan, ona müdahale eden, ceza ve ödül veren bir ilah mıdır? Din de dünyaya ve hayata hiç karışmayan, varlığı ve kabulü sadece bireyin vicdanıyla sınırlı olan mıdır yoksa dünyaya ve hayata müdahale eden midir? İşte tarihî süreçte din-devlet-siyaset bağları, büyük ölçüde toplumların bu soruya verdikleri cevap ile şekillenmiştir.

Büyük ölçüde Batı'nın kendi tarihî sürecinde ve kendi ihtiyaçlarına göre geliştirip tanımladığı, kilisenin Tanrısını hayattan uzaklaştıran bilim anlayışının kabullerine göre, insanlığın şehir hayatına başladığı dönemlerden itibaren tapınaksız veya mabetsiz bir saray yok gibidir. Krallar, devlet işlerini, ya Tanrı adına yürütmüş ya da devlet işlerinin yanında din işlerine de başkanlık etmişlerdir. İlahî kitaplar ve dine göre, birkaç istisnai durum dışarıda tutulduğunda, genellikle din-devlet-siyaset bağı, din-devlet-siyaset birlikteliği şeklinde yürümüştür. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de hayatları ve mücadeleleri nakledilen Hz. Davud, Süleyman ve Musa gibi bazı peygamberlerin aynı zamanda ülkelerinin kralı veya inananlarının siyasi lideri de olmaları, Yahudi tarihinde din-devlet birlikteliği bağlamında oldukça önemlidir.

Doğum yıllarında, Roma'da despot ve zalim bir devletle karşı karşıya kalan Hristiyanlık, ya devlet ile hareket edecek, onun despotizmi ve zulümlerine ortak olup meşruiyet sağlayacak ya devlete karşı durup onun zulmüne uğrayacak ya da devlete hiç karışmadan kendi yolunu çizecekti. Aziz Saint Paul, Hz. İsa'nın, "Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını da Tanrı'ya verin." sözünü, söyleniş amacıyla örtüşmeyecek bir genellik içinde, din-devlet ayrılığına temel olacak şekilde yorumlayıp ilkeleştirdi. Böylece Hristiyanlık ile devlet arasındaki ilişkinin şekli de belirlenmiş oldu. Oysa doğru bile olsa Hz. İsa'nın bu meşhur sözü, Markos İncili'ne göre, kendisine kurulan tuzağa karşı Hz. İsa'nın verdiği cevaptan başka bir şey değildi.

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte, kendisini Roma'nın vârisi gören Kilise'nin, devlet otoritesi boşluğunu doldurma isteğini hayata geçirmesiyle "Kilise Din Devleti" düzeni ortaya çıktı. Daha sonra göbek adı "teokrazi" olan "Kilise Din Devleti" düzeni, Saint Augustinus'un "Tanrı Devleti" adı altında, Kilise'yi, Tanrı devletinin yeryüzündeki

temsilcisi konumuna taşıdığı gibi, imparator ve kralların da tanrı adına Kilise'ye boyun eğmeleri gerektiği söylemiyle kendisine güç devşirdi ve meşruiyet sağladı. Böylece dönem Avrupasında din-devlet ilişkileri, imparator veya kralların Kilise ile otorite paylaşım mücadelesinin serüveni hâline geldi. Nihayet Kilise'ye karşı başlatılan başkaldırı ve mücadele, uzun yıllar alan iç savaşlardan sonra Kilise'nin Tanrısı'nı zorunlu emekliye sevk edip emeklilik dönemini de laiklik tanımlarıyla insanın vicdanıyla sınırladı. Ortaya çıkan boşluğu da "kul insandan birey insana" söylemiyle ve belki de öngörerek, herkesin, nefsini mabudu hâline getirebileceği bir anlayışa zemin hazırlayarak kapattı.

Bir ön söz sınırlılığında birkaç paragrafta bahsettiğimiz Batılı din-devlet-siyaset bağları serüveninin, İslam tarihinin "Saadet Asrı" döneminde nasıl olduğunu, teori ve pratiğiyle nasıl başlayıp nereye geldiğini, bu eserimizde okuyucularımızla paylaşmaya çalışacağız. İnsanlığın belleğinin büyük ölçüde siyaset mühendisliği ile şekillendiği ve pek çok sebeple, inanç, ideoloji ve çıkar ilişkilerine kurban edilen İslam'da din-devlet-siyaset konusunu ele alan bu çalışmanın, insanımızın din, devlet ve siyaset aklına bir katkı sunacağını ümit ediyorum. Elbette pek çok eksikimiz çıkacaktır. Maksadımızı aşan ifadelerimiz, bilerek asla yapmayacağımız haddimizi aşan cürretkârlığımız olmuşsa Rabbimizden bağışlanma diliyor; Peygamberimiz başta olmak üzere Saadet Asrı'nın ashabına karşı duyduğumuz sevgimize sığınıyor; okuyucularımızdan da özür diliyoruz. Okuyucularımızın, ikna olacağımız bütün eleştirilerini inşaAllah sonraki baskılarda göz önünde bulunduracağımızı bilmelerini istiyor ve şimdiden teşekkür ediyoruz. Bu çalışmamızın arka planında zihni şekillenmemize çok değerli katkılar sağlayan kadim dostlarımdan, en azından küçük bir nezaket, bir ilmi edep ve bir vefa borcu olarak gördüğüm içten teşekkürlerimi kabul buyurmalarını istirham ediyorum. Tek-

nik yardımlarıyla bana çalışma vakti bahşeden öğrencilerim Sibel Savaş ve Mehmet Fatih Karadağ'a, son okumasını titizlikle yapan Rufe Tiraki'ye ve kitabımızın yayımlanmasını sağlayan Fecr Yayınları editörü Hüseyin Nazlıaydın'a yürekten şükranlarımı arz ediyorum.

Şefaettin Severcan
Kayseri 2020

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
--------------	---

GİRİŞ

1. Din-Devlet İlişkisi.....	15
2. Peygamberlik ve Devlet Yönetimi	24

I. KAVRAMLAR VE TARİHİ SÜREÇ

1. Kavramlar.....	33
Din	33
Devlet.....	40
Siyaset.....	50
Teokrazi	59
Bizantinizm	63
2. Tarihî Süreç: Din-Devlet İlişkileri	65
1. Avrupa'da Din-Devlet İlişkileri	65
2. Doğu'da Din-Devlet İlişkileri.....	70
2.1.Konfüçyanizm-Budizm-Hinduizm.....	71
2.2. Zerdüştlük- Manilik- Mazdekizm	73
3. Hicaz Bölgesinde Din-Devlet İlişkileri.....	74
3.1. Haniflik	77
3.2. Putperestlik	80
3.3. Materyalizm–Ateizm–Deizm–Zındıklık.....	83
3.4. Sabililik.....	84

II. HZ. MUHAMMED (s.) DÖNEMİNDE DİN-DEVLET-SİYASET

1. Kur'an-ı Kerim'de Din-Devlet-Siyaset	88
2. Hz. Muhammed (s.) Dönemi	99
2.1. Mekke Dönemi	99
2.2. Medine Dönemi	107
a) Müslümanlar ve Ensar-Muhacir Kardeşliği	109
b) Yahudiler ve Siyasi Birlik	111
c) Hristiyanlar ve İnanç Hürriyeti	112
3. Medine Devletinin Temel Prensipleri	117
3.1. Hâkimiyet.....	117
3.2. Biat.....	117
3.3. İtaat ve İttiba	119
3.4. Teşri/Yasama	122
3.5. Rejimin Ana Karakteri	124
3.6. İslam'ın Tebliği.....	127
3.7. İstişare/Şûra.....	128
3.8. Adalet	129
3.9. Eşitlik/Müsavat.....	131
3.10. Temel Hak ve Hürriyetler.....	133
a) Şahsi Hürriyetler.....	134
b) Fikrî Hürriyetler.....	135
c) İktisadi Hürriyetler.....	135
4. Hz. Muhammed'in (s.) Diplomasisi.....	137
4.1. Hz. Muhammed'in (s.) Mekke Dönemi Diplomasisi.....	139
4.2. Hz. Muhammed'in (s.) Medine Dönemi Diplomasisi	145
a) Ümmet Üst Kimliğinde Medine Vatandaşlığı Altında Siyasi Birlik	146
b) Hudeybiye Barışı: Barış Diplomasisinin Zaferi.....	149
c) Mektup Diplomasisi: İslam'ın Evrenselliği.....	153
ca) Resulullah'ın (s.) Necâşi Ashame'yi İslam'a Davet Mektubu	155
cb) Resulullah'ın (s.) Bizans Kayser'i Heraklius'u İslam'a Davet Mektubu	157
cc) Resulullah'ın (s.) Mısır Mukavkısı'nı İslam'a Davet Mektubu	157
d) Elçiler.....	159
e) İlk Siyasi Diplomat: Amr b. Ümeyye ed-Damrî.....	162
f) Büyük Diplomasi: Büyük Fetih	165

III. HULEFA-İ RAŞİDİN DÖNEMİNDE DİN-DEVLET-SİYASET

1. Hz. Ebû Bekir Dönemi.....	169
1.1. Halife Seçimi ve İlk Din-Devlet-Siyaset İlişkileri.....	172
a) Hazrec'in Sa'd b. 'Ubâde'yi Aday Göstermesi ve Ensar Arasında Tartışmalar.....	174
b) Evs'in Sa'd b. 'Ubâde'ye Muhalefeti.....	176
c) Hazrec'den Beşîr b. Sa'd'ın Muhalefeti.....	177
d) Evs'li Uveyym b. Sâ'ide ve Ma'n b. 'Adiyy'in Beşîr b. Sa'd'a Destekleri	178
1.2. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ubeyde B. Cerrâh'ın Gelmeleri	178
1.3. Tartışmalar ve Hz. Ebû Bekir'e Biat	182
1.4. Hz. Ebû Bekir'in Biat Alması ve İlk Hutbesi	187
1.5. Sa'd B. Ubâde'nin Biat Etmemesi	189
1.6. Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın Muhalefeti.....	191
1.7. Hz. Ali'nin Biatı	195
1.8. Ebû Süfyan'ın Hz. Ali'yi Tahriki	201
1.9. Seçim Tartışmasında Din ve Siyaset.....	202
1.10. Hz. Ebû Bekir Döneminde Din ve Siyaset	205
2. Hz. Ömer Dönemi	213
2.1. Halife Seçimi.....	217
2.2. Hz. Ömer Döneminde Din ve Siyaset	222
3. Hz. Osman Dönemi	234
3.1. Hz. Osman'ın Halife Seçilmesi	237
3.2. Hz. Osman'ın Halife Seçilmesinde Hz. Ali ve Hâşimiler	246
3.3. Hz. Osman Döneminde Din ve Siyaset.....	253
1. Siyasi Sebepler	257
2. Dinî Sebepler.....	265
3. Ekonomik Sebepler.....	274
3.4. Suçlamalar ve Hz. Osman	281
3.5. Darbe Sürecinde Bazı Ashab ve Hz. Ali'nin Siyaseti	289
3.6. Darbe Sürecinde Muaviye'nin Siyaseti	310
3.7. Darbe Sürecinde Hz. Osman'ın Siyaseti ve Şehadeti	315
4. Hz. Ali Dönemi	327
4.1. Hz. Ali'nin Halife Seçilmesi ve Siyasi Zemin.....	341
4.2. Kureyş Bölünüyor	353
a) Hz. Âişe Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in Muhalefeti	353
b) İlk İç Savaş: Cemel Vakası.....	360
c) Din-Devlet-Siyaset Bağlamında Cemel Savaşı'nın Sonuçları.....	373

4.3. Kabile Siyasetinin Dönüşü.....	380
a) Muaviye'nin Muhalefeti	380
b) Sıffin Savaşı.....	388
c) Tahkim Olayı	393
ca) Tahkimin Kabulü	394
cb) Hakemlerin Belirlenmesi	397
cc) Tahkimin Sonucu.....	401
d) Din-Devlet-Siyaset Bağlamında Tahkimin Etkileri	415
4.4. Beklenmeyen Savrulma: Hariciler.....	419
a) Hariciler	419
b) Üçüncü İç Savaş: Nehrevân	425
4.5. İç Savaş Üçgeninde Din-Devlet-Siyaset ve Hz. Ali	429
4.6. Hz. Hasan'ın Halife Olması ve Muaviye Lehine Çekilmesi ..	436
Kaynakça.....	443
Dizin	461